

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧИХ ПОДОРОЖЕЙ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В МЕЖАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У наш час туризм посідає значне місце в житті суспільства. Активний відпочинок і подорожі займають одне з перших місць серед важливих потреб світової спільноти. Перші подорожі та мандрівки, викликані, суспільними потребами й одвічним тяжінням людини до нових знань і вражень, поступово перетворились на одну з найважливіших потреб людини, а в середині ХХ ст. з'явилась ціла сфера соціально-економічної діяльності.

Сьогодні туризм є масовим явищем, який на початку ХХІ ст. перетворився на великий міжгалузевий комплекс, розвиток якого суттєво впливає на поступ суспільства в цілому [1].

Проблематиці розвитку та організації туристичних краєзнавчих подорожей в Україні присвячені праці таких вчених як Л. Божко, І. Бочан, О. Любіцева, М. Орлова, Л. Черчик, Г. Гуменюк, В. Мацола, В. Кифяк, М. Крачило та інші. Великий вклад у розробку і популяризацію туристичних маршрутів саме на Херсонщині зробили О. Алеферко, С. Алеферко, С. Дяченко, В. Дяченко. Поряд з цим значним доробком українських вчених-краєзнавців існує значна частина малодосліджених аспектів розвитку та організації краєзнавчих подорожей, як економічних так і соціальних.

Туристичний потенціал Херсонщини величезний, його можна порівняти з такими регіонами-лідерами як Крим та Одеса.

Виходячи з географічного положення, соціального і економічного стану Херсонщини, тут можна розвивати наступні види туризму:

- пізнавальний, або культурно-розважальний (у місті Херсоні і області є достатня історико-культурна база з визначними пам'ятками, музеями, театрами, природними можливостями та цікавими розважальними об'єктами);

- діловий туризм (вигідне геополітичне і стратегічне положення з розвиненою транспортною інфраструктурою надає широкі можливості для розвитку торговельно-економічних відносин з далеким і ближнім зарубіжжям);

- етнічний туризм (його метою є відвідування родичів);

- релігійний туризм (для Херсонщини він має певний потенціал, оскільки є важливі для паломників святі місця);

- спортивний туризм (це дуже важливий сегмент ринку, оскільки в області є достатньо добра спортивна база, а також унікальні природні умови, здатні створити умови для розвитку різних видів спорту);

- рекреаційний туризм (природні можливості для даного виду туризму не тільки великі, але й вигідно відрізняють його навіть від найближчих сильних, в туристичному плані, регіонів);
- навчальний туризм (в місті Херсоні розвинена база навчальних закладів);
- екологічний туризм.

Екологічний туризм в Україні можна організувати скрізь, де наявні природні і антропогенні об'єкти, що являють собою пізнавальний і виховний інтерес. Однак туристів приваблюють здебільшого ті території, де природне середовище порівняно мало змінене діяльністю людини, де наявні рідкісні і унікальні природні об'єкти.

Для екологічного туризму Херсонщина добре адаптована. Маючи на своїй території біосферний заповідник «Асканія-Нова», «Чорноморський» біосферний заповідник, окрім них, є ще не менш цікаві об'єкти в нашому регіоні, які може відкрити для себе «зелений» турист [2]. Це Азово-Сивашський і Гаврилівський державні заповідні мисливські господарства.

В цьому плані необхідно розглядати природно-заповідний фонд України як потенційну базу екологічного туризму, а саме такі відносно нові форми природно-заповідних територій як національні і регіональні ландшафтні парки, так як вони є природоохоронними і рекреаційними установами, в завдання яких входить не тільки збереження цінних природних та історико-культурних комплексів, а і створення умов для розвитку туризму, організованого відпочинку населення в природі та інших видів рекреаційної діяльності.

Однією з найбільш вдалих форм гармонійного співіснування людини й природи у процесі туристично-рекреаційної діяльності є екотуризм. Екотуризм сприяє збереженню цілісності природного середовища, надходженнями до місцевих бюджетів, є важливим чинником екологічного виховання та ефективним засобом попередження екологічних лих від антропогенного навантаження, що робить екотуризм актуальним. Але його популяризація пов'язана з багатьма труднощами, насамперед, мотиваційними та організаційними.

Запровадження екотуризму могло б сприяти збереженню природної, культурної спадщини (як ресурсного потенціалу розвитку туризму) та формуванню екологічної культури безпосередніх учасників екотурів (особливо молоді) і місцевого населення, що залучається до сфери обслуговування екотуристів.

Загальним правилом екотуризму, що відрізняє його від "традиційного" туризму, є наявність досить суворих правил поведінки, значно жорсткіших, ніж на звичайних туристичних маршрутах. Така раціональна організація екотуризму, передусім екскурсій, у межах природоохоронних територій здійснюється через облаштування екологічних стежок і туристичних маршрутів. Це дає можливість вирішити два важливих завдання:

- забезпечити відвідувачам національних парків (інших рекреаційних установ ПЗФ) якнайповніше ознайомлення з місцевими ландшафтами, цінними природними та культурними об'єктами тощо;
- мінімізувати вплив рекреації на заповідні території [2].

Екологічні стежки і туристичні маршрути обмежують рекреаційні навантаження завдяки лінійному спрямуванню потоків рекреантів по території установ ПЗФ. При цьому зосередження основної маси відпочиваючих і туристів уздовж стежок та маршрутів вимагає особливо ретельного планування цих туристичних об'єктів. Туристичний маршрут – заздалегідь намічений суб'єкт туристичної діяльності на планово-картографічній основі і відповідним чином обладнаний туристичними знаками (маркерами) та елементами інфраструктури шлях туристичної подорожі (дороги, стежки, водні об'єкти тощо) з визначеною послідовністю активного переміщення туристів через географічні пункти та запланованим комплексом туристичних послуг.

Екологічна стежка – спеціальний маршрут, який створюється на природно-заповідних територіях з метою демонстрації природоохоронних, естетичних та культурних цінностей [4]. Формуванню екологічної стежки передують її екологічна експертиза, розроблення та затвердження документації. Довжина екологічної стежки обмежена (не більше 2 км), ширина 1-1,5 м. На її маршруті обладнують зупинки для перепочинку. Важливо маршрут стежки прокладати так, щоб обминати найбільш вразливі екосистеми, види флори та фауни, геологічні утворення. Також необхідно враховувати сезонні особливості розвитку живих організмів (гніздування, цвітіння алергенів, нерест тощо) і за потреби призупиняти активне антропогенне навантаження. Інформаційні щити (стенди), аншлаги, охоронні знаки розміщують уздовж всього маршруту для забезпечення пізнавальної, попереджувальної інформації:

- схема маршруту;
- відстані;
- цінності (атракції);
- правила поведінки;
- перестороги та попередження щодо різних явищ чи об'єктів на маршруті;
- витяги із законодавчих документів;
- малюнки.

При цьому враховується їх естетичність та оптимальне сприйняття.

Екологічна стежка повинна мати свою назву, номер, маркування у вигляді спеціальних стандартних знаків-символів, смужок чи кружків, які розміщують на деревах, не пошкоджуючи їх, на скелях, дорозі.

Для кожної стежки видають путівник, де подано інформацію про історію створення, природні та історико-культурні (культові, археологічні) цінності, описано маршрут, наведено картосхему, правила

поведінки, зразки знаків, окремі краєвиди, фото рослин, тварин, інших об'єктів, які можуть зустрітися на маршруті.

У національних природних і регіональних ландшафтних парках, біосферних заповідниках екотуристична діяльність здійснюється за такими напрямками (видами):

- екскурсії маркованими екоосвітніми стежками з короткостроковим (від 5-10 годин до 1-2 днів) відпочинком (без розбиття наметів і розкладання вогнищ) у спеціально обладнаних місцях;
- науково-пізнавальний пішохідний екотуризм;
- велосипедний екотуризм (прогулянки, подорожі на велосипедах);
- кінний екотуризм (прогулянки, подорожі на конях);
- водний екотуризм (спуск гірською річкою на надувних плотах, човнах, катамаранах);
- орнітологічний туризм (спостереження за птахами);
- етнографічний туризм (кантрі-туризм) – ознайомлення з народними традиціями, фольклором, побутом, архітектурою та іншими ментальними цінностями місцевого населення;
- мисливський екотуризм (любительське (спортивне) полювання);
- любительське і спортивне рибальство;
- парапланеризм, прогулянки, подорожі на повітряних кулях;
- екстремальний екотуризм (стрибки з прив'язаним тросом) [1].

В Херсонській області природно-заповідні об'єкти представлені двома біосферними заповідниками, одним національним природним парком, 5 заказниками загальнодержавного значення, одним дендрологічним парком загальнодержавного значення, 11 заказниками місцевого значення, 10 заповідними урочищами місцевого значення, 32 пам'ятками природи місцевого значення, 12 парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва місцевого значення [5]

Основними завданнями національних парків є: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів; створення умов для організованого туризму та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням природоохоронного режиму, проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційних навантажень та розробка наукових рекомендацій з питань охорони довкілля та використання природних ресурсів; проведення екологічної освіти та екологічного виховання. В Херсонській області є один національний природний парк.

Пріоритетного значення набуває екотуризм, здійснюваний на відповідних природно-заповідних територіях при спільній рекреаційній діяльності сільських господарів та адміністрацій установ ПЗФ. Так, у межах НПП нині успішно функціонують агрооселі, які забезпечують екотуристів якісними послугами як у літній, так і в зимовий рекреаційно-комфортні періоди. Сільський екотуризм у межах територій та об'єктів

ПЗФ залежно від місцевих особливостей природи, історії та культури може включати в себе інтерферентні різновидності туризму.

Пропонуємо туроператорам при розробці туристичних маршрутів крім суспільно-історичних туристичних об'єктів залучати об'єкти природно-заповідного фонду, що в свою чергу буде популяризувати екологічний туризм в Херсонській області та сприятиме залученню більшої кількості туристів для відвідування природоохоронних об'єктів. Зокрема, при відвіданні м. Гола Пристань, яка останнім часом стала цікавити не лише туристів області, а і іноземців, пропонуємо відвідувати такі природно-заповідні об'єкти: пам'ятки природи – оз. Гопри (також парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва – парк санаторію «Гопри»), вікові дуби (6 дубів, центральний парк м. Гола Пристань) і дуб черешчатий, вікові сосни (околиця м. Гола Пристань); заповідне урочище – Голопристанський акацієвий ліс (зелена зона м. Гола Пристань) тощо [2, 4]. Також можна провести краєзнавчу екскурсію до м. Цюрупинськ, де, крім історико-культурних об'єктів (Цюрупинський краєзнавчий музей, пам'ятний знак на місці Олешківської Січі, будинок колишньої синагоги, колишня приватна чоловіча гімназія, а нині – Олешківський казачий курінь, пам'ятник письменнику М. Г. Кулішу, могила винахідника трамваю – полковника Ф. А. Процького тощо), пропонуємо відвідати наступні природно-заповідні об'єкти: парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва – дендропарк Нижньодніпрвської НДС (м. Цюрупинськ), заповідне урочище – Цюрупинський сосновий бір. Цікавими об'єктами на території дендропарку Нижньодніпрвської НДС є рідкісні для нашого краю – гінкго дволопастне, барбарис Юліана, тюльпанне дерево та і н.

Теоретично екологічний туризм можна організовувати скрізь, де наявні природні і антропогенні об'єкти, що являють собою пізнавальний і виховний інтерес. Однак туристів приваблюють здебільшого ті території, де природне середовище порівняно мало змінене діяльністю людини, де наявні рідкісні і унікальні природні об'єкти [3]. В цьому плані саме природно-заповідний фонд Херсонщини, є базою екологічного туризму, а такі, відносно нові форми, природно-заповідних територій як національні і регіональні ландшафтні парки, так як вони є природоохоронними і рекреаційними установами, в завдання яких входить не тільки збереження цінних природних та історико-культурних комплексів, а і створення умов для розвитку туризму, організованого відпочинку населення в природі та інших видів рекреаційної діяльності.

Із урахуванням вище зазначеного туристичного потенціалу Херсонщина пропонує велику кількість туристичних маршрутів, це такі як «Зелене намисто Херсонщини», «Херсон. Історія і сучасність», «Золоте узбережжя Херсонщини», «Маяки Херсонщини» та інші, які відкривають гостям краю дивовижні краєвиди. На сьогодні офіційною розробкою і затвердженням туристичних маршрутів в області займається Управління культури Херсонської обласної державної адміністрації.

Таким чином, особливість економіко-географічного розташування, розвинена транспортна мережа, природно-кліматичні умови, наявність історико-культурних пам'яток створюють сприятливі передумови для формування на Херсонщині високорентабельної туристично-рекреаційної галузі.

Список літератури:

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
2. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство. /Є. В.Панкова – Київ: Альтарпрес, 2007. – 351с.
3. Воробйова О.А. Розвиток рекреаційно-туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду України / Воробйова О.А., Харічков С.К. – О. ІПРЕЕД НАНУ, 2009. – 36 с.
4. Гетьман В.І. Екотуризм на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду /В.І Гетьман //Український географічний журнал. – 2007. – №4. – С.48-51.
5. Гетьман В.І. Сталий розвиток екотуризму на природно-заповідних територіях Чорноморського регіону України / В.І.Гетьман, Л.Г.Лук'янова // Екологічний туризм на півдні України: досвід, можливості, перспективи. – 2006. – №1. – С.4-9.

Ю.Р. ВАСИЛЬЧЕНКО

ОСНОВНІ ВИДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Екологічний туризм на Херсонщині почав розвиватись ще 50-і-70-і роки ХХ століття. Свого часу нашу область обирали видатні особистості України. Так, Остап Вишня зазначав: «Всі у Крим, а я – у Кринки» [3]. Славний гуморист не тільки відпочивав у селі (рибалив, милувався природою), а й творчо працював. Його збірка «Мисливські усмішки» написана під враженням від відпочинку на Херсонщині. У радянський період постійними гостями Херсонщини були Олесь Гончар, Олександр Довженко, які теж поєднували свою письменницьку працю з відпочинком на природі. В творах, щоденниках, записних книжках цих авторів згадується ряд сіл Херсонської області (Брилівка, Покровське, Олешки, Любимівка тощо). На свою малу батьківщину (село Новоукраїнка Скадовського району) часто приїздив відомий кінорежисер, актор Євгеній Матвеев. В рідному селі він рибалив, куховарив, приймав участь в місцевих етнографічних та літературних святах.

Нині, Херсонська область має значні природні і природно-антропогенні ресурси. Але для розвитку екотуризму на Херсонщині, зокрема з освітньою метою, використовуються переважно ресурси біосферного заповідника «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна, НПП «Азово-Сиваський», НПП «Джарилгач», НПП «Олешківські піски».